

CAMPUS HANDBOEK

KRISTOF DE WITTE WOUTER SCHELFHOUT

VAKDIDACTIEK ECONOMIE

Download het ebook *Vakdidactiek economie* kosteloos via de eCampus



eCAMPUS

Gebruik de volgende unieke code:

Wat?

Met de eCampus heb je je ebook altijd en overal online en offline beschikbaar op je pc, Mac, iOS- en Android-tablet. Dit ebook is bovendien verrijkt met:

- multimediale content (weblinks en filmpjes);
- de mogelijkheid om aantekeningen te maken en te delen met studiegenoten en docenten;
- handige zoektools voor opzoekwerk, zowel in het handboek als in je aantekeningen.

Hoe?

1. Maak gratis een account aan.
Dit kan via www.bookshelf.nl/start
2. Log in op je persoonlijke account.
3. Selecteer onder 'Mijn account' de optie 'Inruilen'.
4. Vul jouw unieke code in (zie bovenaan deze pagina) en klik op de knop 'Inruilen' ('Redeem').

5. Het ebook *Vakdidactiek economie* wordt toegevoegd aan je collectie.
6. Download de gratis apps voor PC, Mac, iPad of Android-tablet.
Voor iPad vind je de app in de App Store van iTunes.
Voor Android vind je de app in de Google Play store.
Voor Windows PC kun je de Windows app downloaden via www.bookshelf.nl/start/
Voor Mac OS kun je de Mac app downloaden via www.bookshelf.nl/start/
7. Meld je met je account aan in de app. Het ebook wordt automatisch gesynchroniseerd naar de app zodat het beschikbaar is in je collectie. Het ebook wordt ook gesynchroniseerd naar jouw andere toestellen waarop je het digitale handboek gebruikt.
8. Open het ebook om het te lezen, de digitale extra's te ontdekken en gebruik te maken van de handige studiefuncties.

Bij problemen, contacteer je het best de klantendienst van Bookshelf: support@bookshelf.nl
Meer informatie over de eCampus vind je op www.lannoocampus.be/ecampus.

D/2015/45/278 – ISBN 978 94 014 2806 4 – NUR 846, 781

Vormgeving omslag: Studio Lannoo en Keppie & Keppie
Vormgeving binnenwerk: Studio Lannoo en Fulya Toper

© Kristof De Witte, Wouter Schelfhout & Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2015.

Uitgeverij LannooCampus maakt deel uit van Lannoo Uitgeverij, de boeken- en multimediativisie van Uitgeverij Lannoo nv

Alle rechten voorbehouden.

Niets van deze uitgave mag veeleenvoudig worden en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uitgeverij LannooCampus
Erasmus Ruelensvest 179 bus 101
3001 Leuven
België

www.lannoocampus.com

INHOUD

DANKWOORD	11
INLEIDING	12
HOOFDSTUK 1. DE (TOEGEPASTE) ECONOMISCHE VORMING IN DE STRUCTUUR VAN HET SECUNDAIR ONDERWIJS	15
1. Structuur van het secundair onderwijs	15
2. Onderwijskwalificaties	20
3. Onderwijsnetten	23
4. Modernisering van het secundair onderwijs	24
4.1 Tijdlijn	24
4.2 Redenen om te hervormen	25
4.3 Enkele doelstellingen van de hervorming van het secundair onderwijs	26
4.4 Krachtlijnen	26
4.5 Maatregelen inzake negen thema's	27
5. De (toegepaste) economische vorming in de structuur van het secundair onderwijs	29
5.1 Leerplannen (en eindtermen)	29
5.2 Economisch gerichte vakken in de eerste graad	32
5.3 De economische studierichtingen in het aso	33
5.4 Technische richtingen in het handelsonderwijs	41
5.5 De handelsrichtingen in het bso	44
5.6 Het programma bedrijfsbeheer	48
5.7 De geïntegreerde proef	49
HOOFDSTUK 2. EEN VERANDERENDE VISIE OP DE LEERINHOUDEN (TOEGEPASTE) ECONOMIE	51
1. Van een praktijkgericht naar een academisch georiënteerd curriculum in het aso	51
2. Nieuwe leeropvattingen als basis voor nieuwe curricula	53
2.1 Leren is een actief en constructief proces	56

2.2	Leren is contextgebonden	58
2.3	Leren is nadenken over de aanpak van het eigen leren	60
2.4	Conclusie	62
3.	Specifieke eindtermen aso	64
4.	Inhoud van de specifieke eindtermen (SET) Economie	66
5.	De vakoverschrijdende eindtermen	68
5.1	Evolutie in de vakoverschrijdende eindtermen	68
5.2	Orderingskader van de vakoverschrijdende eindtermen	70
5.3	De vakoverschrijdende eindterm hanteren op school	72
5.4	De vakoverschrijdende eindtermen in de economieles	73

HOOFDSTUK 3. DE LERAAR ECONOMIE IN DE DAGELIJKSE PRAKTIJK 77

1.	Het jaarplan	77
2.	De lesvoorbereiding	79
2.1	De beginsituatie en situering in het leerplan	79
2.2	Doelstellingen	81
2.3	Leerinhouden	82
3.	Didactische werkvormen en media	84
4.	Lesreflectie	85
5.	Permanente vorming en nascholing	85
5.1	Tijdschriften	86
5.2	Studiedagen	86

HOOFDSTUK 4. DIDACTISCHE REFLECTIEMODELLEN VOOR DE LESSEN (TOEGEPASTE) ECONOMIE 89

1.	Het MACS ^E -model: denkkader voor het plannen van lessen	90
1.1	Bruikbare kennis en vaardigheden als leerdoel	92
1.2	Motiveren	93
1.3	Activeren	101
1.4	Coachen	106
1.5	Structureren	110
2.	Variatietheorie	125
2.1	Prijswijzigingen bij een gelijktijdige verandering van vraag en aanbod	126
2.2	Het effect van een indirecte belasting op de prijs	137
3.	Binnenklasdifferentiatie	144

HOOFDSTUK 5. DIDACTISCHE WERKVORMEN IN DE ECONOMISCHE WETENSCHAPPEN	149
1. Van leraargestuurd naar zelfregulerend leren	149
1.1 Wisselwerking tussen leerling- en leraarsturing	150
2.1 Niveaus in de overdracht van leerfuncties	153
2. Werkvormen voor het economieonderwijs	160
2.1 De doceervorm	160
2.2 Het onderwijsleergesprek	161
2.3 Het klasgesprek	164
2.4 De gevalsstudie	165
2.5 Peer instruction	166
2.6 Werken met verschillende graden van ondersteuning	167
2.7 Expertgroepen	169
2.8 Simulaties	171
2.9 Probleemgestuurd leren (PGL)	175
2.10 Klaslokaalexperimenten	180
2.11 Zelfstudiepakketten	188
2.12 Flip de klas	191
2.13 Films gebruiken in de economieles	194
2.14 Muziek gebruiken in de economieles	196
2.15 Mindmapping	196
2.16 Serious gaming	197
2.17 Gebruik van stelsystemen	201
2.18 Strips als activerende werkvorm	203
2.19 Cartoons	206
2.20 Foto's	207
2.21 Conclusie	208
HOOFDSTUK 6. MEDIA IN DE ECONOMISCHE WETENSCHAPPEN	213
1. Het SAMR-model	214
2. Het bord en het digitale bord	217
2.1 Het klassieke bord	217
2.2 Het digitale bord	218
3. Het leerboek	225
3.1 Een handboek of eigen cursus	225
3.2 Gedaantewisseling leerboeken	226
3.3 Hoe kies je voor een handboek?	228
3.4 Leerboeken zijn meer dan het boek	230
3.5 Auteursrecht	230

4. Technologie in het onderwijs	231
4.1 Voorwaarden voor gebruik	231
4.2 De computer	232
4.3 Tablets	233
4.4 Elektronische leerplatformen	240

HOOFDSTUK 7. ONDERZOEKSCOMPETENTIES VOOR LEERLINGEN EN LERAREN **243**

1. Onderzoekskompetenties voor leerlingen	244
1.1 Theoretische achtergrond	244
1.2 De onderzoekskompetentie in de leerplannen	245
1.3 De onderzoekscyclus	247
1.4 Leren leren	250
1.5 Rol van de leerkracht	252
1.6 De evaluatie	253
1.7 Onderzoekend leren in het tso	253
2. Evidencebased onderwijs	253
2.1 Onderzoeksbehoudigheden	254

HOOFDSTUK 8. DIDACTISCHE BESCHOUWINGEN BIJ HET BOEKHOUDEN **257**

1. Didactische benadering	257
2. Enkele didactische knelpunten	260
2.1 De aanvangsfase in het dubbel boekhouden	260
3. ICT Boekhoudpakket	263

HOOFDSTUK 9. ONDERNEMERSCHAPSONDERWIJS **267**

1. Achtergrond	267
2. Nood aan een ONO-leerlijn, van het basis- tot het hoger onderwijs	269
3. Welke deelcompetenties moet je nastreven?	271
4. Hoe evalueer je ondernemerschapscompetentie?	275
5. Een aantal programma's op een rijtje	275
5.1 Unizo	276
5.2 Vlajo	278

HOOFDSTUK 10. EVALUATIE IN DE ECONOMISCHE WETENSCHAPPEN	283
1. Vormen van evaluatie	284
1.1 Formatieve evaluatie	284
1.2 Summatieve evaluatie	285
2. Schriftelijke toetsen opstellen	285
2.1 Vorm van de vragen	286
2.2 Aard van de vragen	291
2.3 Vereisten voor een goede toets	293
3. Goede vragen stellen is moeilijk: voorbeelden	298
4. Constructie van een toets	300
5. Schriftelijke toetsen afnemen	302
6. Schriftelijke toetsen corrigeren en beoordelen	303
6.1 Schriftelijke toetsen corrigeren	303
6.2 Schriftelijke toetsen beoordelen	304
7. De resultaten rapporteren	306
8. Naar een nieuwe evaluatiecultuur	307
INTERESSANTE WEBSITES VOOR LEERKRACHTEN ECONOMIE	313
REFERENTIES	317
LIJST VAN TABELLEN	333
LIJST VAN FIGUREN	335
EINDNOTEN	337

DANKWOORD

Met dit boek willen we een hommage brengen aan twee dierbare collega's die een belangrijke en verregaande invloed hebben gehad op het economieonderwijs in Vlaanderen en die onlangs zijn beginnen te genieten van een welverdiende rust.

Luc Mondelaers, coördinator van de Specifieke Lerarenopleiding Economie aan de KU Leuven tot 2009 en daarna inspecteur economie in het studiegebied Handel bij de Vlaamse onderwijsinspectie. Dit boek steunt op het eerdere cursusmateriaal dat Luc Mondelaers schreef. We zijn hem dan ook dankbaar hier op te mogen verder bouwen.

Henri Christiaen die jarenlang pionierswerk heeft verricht binnen het Go!, gevolgd door een lange loopbaan bij de onderwijsinspectie. Henri was jarenlang bezieler van de Vereniging van leraren economische wetenschappen (VLEW) en van het hieraan verbonden tijdschrift *Macro Micro*. Eerste versies van het in dit handboek beschreven MACS-model werden hierin gepubliceerd.

Ook danken we (in alfabetische volgorde) An Buckinx, Anne-Lise Cuypers, Els De Neve, Peter Druyts, Veerle Mommaerts en Katrien Van Daele voor hun diepgaande reflectie op een eerdere versie van het boek. Verder zijn we ook de verschillende generaties studenten dankbaar. Dankzij hun kritische discussies kon het boek verder rijpen en vorm krijgen. Tot slot zijn we ook woorden van dank verschuldigd aan een reflectiegroep van collega-vakdidactici van verschillende Vlaamse hogescholen, die heeft gewezen op recente ontwikkelingen en ons heeft aangemoedigd om bepaalde delen dieper uit te werken.

We hopen dat u het boek en zijn digitale versie smaakt en staan uiteraard steeds open voor verdere discussies en input.

Kristof De Witte en Wouter Schelfhout

INLEIDING

Leerkrachten (toegepaste) economie hebben het voorrecht om in een prachtig vakgebied te mogen les geven. Een vakgebied waar je de les kan starten met de actualiteit van de dag en waarin de voorbeelden uit de les letterlijk om ons heen gebeuren. Via dit handboek willen we de lezer de passie voor het vakgebied meegeven, alsook een overzicht bieden van het economieonderwijs. Gesteund door een algemeen kader reiken we didactische handvatten aan om lessen (toegepaste) economie zo leerrijk mogelijk te maken.

We starten daarom in **hoofdstuk 1** met het werkkterrein van de leraar economie. We bestuderen de structuur van het secundair onderwijs en situeren er de economische vorming in. We gaan ook in op de modernisering van het secundair onderwijs.

In **hoofdstuk 2** reiken we een algemeen theoretisch kader aan waarop het handboek in de volgende hoofdstukken verder bouwt. We argumenteren dat leren een actief en constructief proces is, dat zich in een bepaalde context afspeelt, en waarin ook metacognitieve kennis van belang is. We staan stil bij de specifieke eindtermen en hun inhoud, alsook bij de vakoverschrijdende eindtermen.

In **hoofdstuk 3** belichten we de dagelijkse klaspraktijk. Aspecten daarvan zijn een jaarplan opstellen, een lesvoorbereiding maken, en permanente vorming.

In **hoofdstuk 4** gaan we in op het MACS-model en de variatietheorie als ondersteunende modellen om na te denken over economieonderwijs. We staan ook stil bij het concept binnenklasdifferentiatie en reiken enkele toepassingen aan voor het economisch onderwijs.

In **hoofdstuk 5** staan de didactische werkvormen centraal. De doceermethode, het onderwijsleergesprek, gedifferentieerd werk, groepswork en zelfstandig werk zijn voorbeelden van didactische werkvormen. We bespreken ook kritisch het gebruik en de voor- en nadelen van werkvormen zoals expertgroepen, simulaties, klaslokaalexperimenten, *flipping the classroom* (flip de klas), *serious games* en het gebruik van stelsystemen. Vooral wordt nagegaan in welke mate bepaalde didactische werkvormen in het economisch onderwijs gebruikt kunnen worden.

In **hoofdstuk 6** schenken we aandacht aan onderwijsmedia die het economisch onderwijs hanteert. Met onderwijsmedia bedoelen we het didactisch materiaal waarvan tijdens het onderwijsleerproces gebruikgemaakt kan worden, zoals leerboeken, (digitaal) bord, computer en tablet.

De onderzoekscompetentie voor leerlingen wordt behandeld in **hoofdstuk 7**. We lichten de theoretische achtergrond toe, net als de onderzoekscyclus en mogelijkheden tot evaluatie. We bespreken ook het concept *evidence based education*.

In **hoofdstuk 8** staan we stil bij de specifieke didactiek van het boekhoudonderwijs, een centraal onderdeel van het curriculum in het handelsonderwijs.

In **hoofdstuk 9** gaan we in op initiatieven om te werken aan ondernemerscompetentie. We geven daarbij aan hoe je via die werkvormen het realiteitsgerichte karakter van de lessen (toegepaste) economie en bedrijfswetenschappen – eventueel ook via een meer projectmatige werking tijdens seminars of de vrije ruimte – verder kunt verhogen.

In **hoofdstuk 10** wordt nagegaan hoe we kunnen nagaan of de vooropgestelde doelstellingen gerealiseerd zijn, hoe we de gegevens uit evaluaties moeten interpreteren en vervolgens rapporteren om op grond daarvan beslissingen te nemen. De verschuiving naar meer competentiegericht leren, die in steeds meer leerplannen wordt vastgesteld, zal zich uiteraard ook moeten weerspiegelen in de evaluatie.

Het boek is geschreven voor leraren in opleiding (masters en bachelors), maar ook voor startende leraren en voor ervaren leraren die het als naslagwerk willen gebruiken. Het boek is vakdidactisch van aard en beoogt dus het algemeen didactisch onderzoek te vertalen naar het economieonderwijs.

Dit boek is in zijn papieren versie onlosmakelijk verbonden met een digitale versie, die toelaat om de inhoud te verwerken via markeringen, om eigen voorbeelden toe te voegen, of om geheugensteuntjes te plaatsen. U kunt zich bovendien abonneren op de markeringen van anderen, zodat de commentaren van anderen tot rijke discussies en uitwisselingen van voorbeelden kunnen leiden. We hopen dat het boek zo gaat leven en u kan stimuleren tijdens uw opleiding of dagelijkse praktijk.

**HOOFDSTUK 1
DE (TOEGEPASTE) ECONOMISCHE
VORMING IN DE STRUCTUUR VAN
HET SECUNDAIR ONDERWIJS**

**HOOFDSTUK 2
EEN VERANDERENDE VISIE
OP DE LEERINHOUDEN
(TOEGEPASTE) ECONOMIE**

**HOOFDSTUK 3
DE LERAAR ECONOMIE
IN DE DAGELIJKSE PRAKTIJK**

**HOOFDSTUK 4
DIDACTISCHE REFLECTIEMODELLEN
VOOR DE LESSEN (TOEGEPASTE)
ECONOMIE**

**HOOFDSTUK 5
DIDACTISCHE WERKVORMEN IN DE
ECONOMISCHE WETENSCHAPPEN**

**HOOFDSTUK 6
MEDIA IN DE ECONOMISCHE
WETENSCHAPPEN**

**HOOFDSTUK 7
ONDERZOEKSCOMPETENTIES
VOOR LEERLINGEN EN LERAREN**

**HOOFDSTUK 8
DIDACTISCHE BESCHOUWINGEN
BIJ HET BOEKHOUDEN**

**HOOFDSTUK 9
ONDERNEMERSCHAPSONDERWIJS**

**HOOFDSTUK 10
EVALUATIE IN DE ECONOMISCHE
WETENSCHAPPEN**

1. Structuur van het secundair onderwijs
2. Onderwijskwalificaties
3. Onderwijsnetten
4. Modernisering van het secundair onderwijs
 - 4.1 Tijdlijn
 - 4.2 Redenen om te hervormen
 - 4.3 Enkele doelstellingen van de hervorming van het secundair onderwijs
 - 4.4 Krachtlijnen
 - 4.5 Maatregelen inzake negen thema's
5. De (toegepaste) economische vorming in de structuur van het secundair onderwijs
 - 5.1 Leerplannen (en eindtermen)
 - 5.2 Economisch gerichte vakken in de eerste graad
 - 5.3 De economische studierichtingen in het aso
 - 5.4 Technische richtingen in het handelsonderwijs
 - 5.5 De handelsrichtingen in het bso
 - 5.6 Het programma bedrijfsbeheer
 - 5.7 De geïntegreerde proef

HOOFDSTUK 1

DE (TOEGEPASTE) ECONOMISCHE VORMING IN DE STRUCTUUR VAN HET SECUNDAIR ONDERWIJS

In dit hoofdstuk bestuderen we eerst de structuur van het secundair onderwijs. Nadien gaan we in op de plaats van de economische en toegepast economische vakken in die structuur, zoals vertaald in de leerplannen van de verschillende onderwijsverstrekkers. We belichten ook de modernisering van het onderwijs.

1. STRUCTUUR VAN HET SECUNDAIR ONDERWIJS

Het secundair onderwijs loopt in principe over een periode van zes jaar. Die wordt ingedeeld in drie graden van telkens twee jaar.

Het eerste leerjaar van de eerste graad is in grote mate comprehensief opgevat: van de 32 wekelijkse lestijden behoren er 27 tot de basisvorming. Die vakken moeten aan elke leerling zonder uitzondering worden onderwezen. Het comprehensieve karakter van de eerste graad wordt echter sterk afgezwakt door het feit dat de leerlingen al in het eerste leerjaar belangrijke keuzes moeten maken. Het keuzegedeelte van vijf lessen wordt door scholen vrij en verschillend ingevuld, en scholen gebruiken daarvoor ook verschillende benamingen, bijvoorbeeld: Latijnse, Moderne, Technische, Sport, Kunst. Heel wat scholen beginnen daar ook een bredere invulling aan te geven met het oog op de oriëntering van leerlingen. Bij het schrijven van dit handboek hebben de belangrijkste actoren in het onderwijsveld al heel wat denkwerk verricht over de noodzakelijke 'modernisering van het secundair onderwijs' om het oriënterende karakter van de eerste graad te versterken. Maar formeel werden nog geen knopen doorgemaakt. Scholen hebben echter de vrijheid om op dat vlak beslissingen te nemen en al heel wat scholen hebben dat inmiddels ook gedaan.

Voor de leerlingen die een leerachterstand hebben opgelopen, kan een eerste leerjaar B worden ingericht. Leerlingen die geen getuigschrift halen in het basisonderwijs, of die het zesde leerjaar overgeslagen hebben door zittenblijven

in eerdere jaren, krijgen toegang tot de B-stroom. Alle andere leerlingen beginnen in het eerste leerjaar A.

Op het vlak van de minimumdoelen wordt een onderscheid gemaakt tussen eindtermen voor de A-stroom en ontwikkelingsdoelen voor de B-stroom. Eindtermen zijn minimumdoelen die de overheid noodzakelijk én bereikbaar acht voor een bepaalde leerlingengroep in Vlaanderen. Eindtermen worden ingedeeld in vakgebonden en vakoverschrijdende eindtermen. Vakoverschrijdende eindtermen zijn minimumdoelen die niet specifiek behoren tot een vakgebied maar onder meer door middel van meerdere vakken of onderwijsprojecten kunnen worden gerealiseerd. Voor het voltijds secundair onderwijs worden eindtermen vastgelegd voor de basisvorming van de A-stroom van de eerste graad (eerste leerjaar A en tweede leerjaar) en van elke onderwijsvorm vanaf de tweede graad (aso, bso, kso, tso), telkens per graad. Bovendien kunnen in het secundair onderwijs de eindtermen aanvullend gespecificeerd worden, rekening houdend met het fundamenteel gedeelte van de optie. Dat is tot vandaag nog niet gebeurd, ondanks de soms grote behoefte aan een duidelijk kader daarbij. De verhouding tussen eindtermen en leerplandoelen wordt verderop besproken.

Ontwikkelingsdoelen in het gewoon onderwijs zijn minimumdoelen op het vlak van kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes die de overheid wenselijk acht en die de school aan alle leerlingen van de B-stroom van de eerste graad moet aanbieden. De school streeft de ontwikkelingsdoelen bij zo veel mogelijk leerlingen na gedurende het leerproces. In het gewoon secundair onderwijs zijn er ontwikkelingsdoelen voor de basisvorming van de B-stroom van de eerste graad (eerste leerjaar B en beroepsvoorbereidend leerjaar). De ontwikkelingsdoelen van de B-stroom hebben een dubbele doelstelling. Enerzijds doorstromen naar de tweede graad bso, anderzijds leerlingen met leerachterstand voorbereiden op de A-stroom. Dat tweede doel wordt echter in beperkte mate gerealiseerd.

1e leerjaar A	1e leerjaar B
> basisvorming: 27 lesuren o.a. Nederlands, Frans, Aardrijkskunde > keuzegedeelte: 5 lesuren bv. Moderne wetenschappen, Klassieke studies, Technische, Sport of Kunst, vrij in te vullen door de school	

Tabel 1.1: Eerste leerjaar van de eerste graad in het secundair onderwijs

In het tweede leerjaar van de eerste graad bedraagt de basisvorming minimum 24 lestijden, waarvan de school er ten minste 14 per week moet organiseren op

grond van minstens hetzelfde minimumleerplan dat voor alle leerlingen van de school geldt. Dat betekent dat de school de overige 10 lestijden van de basisvorming kan invullen en uitbouwen naargelang de bekwaamheid van de leerlingen. Er kan dus in grote mate worden gedifferentieerd tussen groepen van leerlingen. Het keuzegedeelte omvat een aantal lestijden waarbij de leerlingen kiezen voor een basisoptie (= specifiek gedeelte) en waarbij er eventueel ook nog ruimte is voor een complementair gedeelte, dat volledig vrij door de school kan worden ingevuld. De keuze voor die basisoptie is niet per se determinerend voor de keuze na de eerste graad, maar zal feitelijk wel sterk bepalend zijn omdat a) de keuzemogelijkheden te vaak afhankelijk zijn van wat in de bovenbouw wordt aangeboden, b) de keuze voor bepaalde basisopties verondersteld wordt samen te gaan met een bepaald cognitief niveau waaraan de delibererende klassenraad op het einde van de eerste graad vaak ook een bepaald advies zal koppelen. De koepels/netten (onder meer GO!, OVSG, POV, KOV – Katholiek Onderwijs Vlaanderen) stellen aan hun scholen richtinggevend lessentabellen voor met per vak het aantal wekelijkse lestijden dat volgens hen nodig is om de leerplandoelstellingen te bereiken. Dat is echter niet bindend: elke school heeft de pedagogische vrijheid om haar eigen lessentabellen op te maken. Ze kan ervoor kiezen om in extra lestijden te voorzien om de leerplandoelstellingen te bereiken of net tot de conclusie komen dat ze die leerplandoelstellingen in minder lestijden haalbaar acht.

<p>2e leerjaar</p> <ul style="list-style-type: none"> > Basisvorming: 24 à 26 lesuren <ul style="list-style-type: none"> ▪ 14 uur gemeenschappelijk ▪ 10 à 12 uur naargelang bekwaamheid leerlingen > Keuzegedeelte: 6 à 8 lesuren 	<p>Beroepsvoorbereidend leerjaar</p> <p>bestaande uit een gemeenschappelijk gedeelte en lesuren die gaan naar één of twee beroepenvelden (bv. bouw, decoratie, haarzorg, kantoor en verkoop)</p>
<p>1e leerjaar A</p>	<p>1e leerjaar B</p>

Tabel 1.2: Tweede leerjaar van de eerste graad in het secundair onderwijs

Vanaf de tweede graad zijn er in het secundair onderwijs vier onderwijsvormen: algemeen, beroeps-, kunst- en technisch secundair onderwijs (afgekort: aso, bso, kso, tso). Na het tweede leerjaar van de eerste graad staan leerlingen dus voor een heel belangrijke keuze, één die hun verdere schoolloopbaan in het secundair onderwijs in grote mate zal bepalen. Elke onderwijsvorm bevat verschillende studierichtingen. In de tweede graad van het aso zijn er zeven studierichtingen: Economie, Latijn, Grieks, Grieks-Latijn, Humane wetenschappen, Wetenschappen en Sportwetenschappen. In elk van die studierichtingen

komen de vakken wiskunde (4 of 5 uren) en moderne talen (Frans, Engels, Duits) in belangrijke mate aan bod. In de derde graad van het aso zijn er vijftien studierichtingen. Op één enkele uitzondering na (Humane wetenschappen en sportwetenschappen) zijn die studierichtingen tweepolig (bijvoorbeeld Economie-moderne talen of Economie-wiskunde).

Studierichtingen derde graad aso

Economie-moderne talen
 Economie-wetenschappen
 Economie-wiskunde
 Grieks-Latijn
 Grieks-moderne talen
 Grieks-wetenschappen
 Grieks-wiskunde
 Humane wetenschappen
 Latijn-moderne talen
 Latijn-wetenschappen
 Latijn-wiskunde
 Moderne talen-wetenschappen
 Moderne talen-wiskunde
 Sportwetenschappen
 Wetenschappen-wiskunde
 Yeshiva

Lijst 1.1: Studierichtingen in de derde graad van het aso

Leerlingen die dat wensen, kunnen na het tweede jaar van de derde graad van het bso, het kso en het tso een specialisatiejaar volgen (het 'zevende jaar' of een Se-n-se, zie verder). In het bso is dat een vereiste om het diploma van secundair onderwijs te verwerven (al zijn er anno 2015 voorstellen om het diploma al uit te reiken na het tweede jaar van de derde graad).

In het secundair onderwijs zijn de begrippen basisvorming, basisoptie, specifiek en complementair keuzegedeelte, inhaallessen en studierichting regelmatig aan de orde. In wat volgt verduidelijken we die begrippen.

De *basisvorming* bevat de vakken die aan elke leerling van een onderwijsvorm zonder uitzondering moeten worden onderwezen. Economie maakt tot op heden geen deel uit van de basisvorming. In het kader van de modernisering van het secundair onderwijs wordt dat overwogen. Bij het uitbreken van de financiële crisis in 2009 bleek immers bij een heel groot deel van de bevolking een onthutsend beperkte basiskennis van het economische gebeuren en het financiële systeem te bestaan.



Figuur 1.1: Structuur van het secundair onderwijs

Legende:

(): *facultatief*

Vorbereidend jaar HO: in het aso en kso zijn er zevende jaren ingericht als voorbereidend jaar op het hoger onderwijs. In het kso bereiden die jaren voor op de artistieke toelatingsproeven van het hoger onderwijs. In het aso wil dit jaar tekorten in de voorkennis voor wiskunde en wetenschappen bijwerken.

Se-n-Se (Secundair-na-secundair) wordt georganiseerd door secundaire scholen. De opleidingen zijn sterk gericht op de arbeidsmarkt en 'werkplekleren' (stage) vormt een essentieel onderdeel van het programma. Het Se-n-Se wil de mogelijkheden zowel qua tewerkstelling als naar hogere opleidingen bevorderen. Het gaat om opleidingen waarmee je je na een initiële technische of beroepsopleiding kunt specialiseren en die doorgaans 1 à 1,5 jaar (of 60 tot 90 studiepunten) in beslag nemen (kwalificatieniveau 4, evt. 5 indien het gaat over een zeer korte opleiding). Ze vervangen de vroegere zevende specialisatiejaren in tso en kso. Opleidingen die leiden tot een kwalificatieniveau 5 zullen in de toekomst behoren tot het Hoger Beroeps-onderwijs, kortweg HBO5. Mensen die zulke opleidingen hebben gevolgd, kennen uiteraard grondig hun vak, maar kunnen bovendien worden ingezet om op de werkvloer in te staan voor de dagelijkse planning en organisatie (bv. ploegbaas, winkelmanager ...). De opleidingen nemen 90 tot 120 studiepunten in beslag (dat stemt overeen met 1,5 tot 2 jaar voltijdse opleiding). Wie afstudeert, krijgt een graduuatsdiploma.

S: *specialisatiejaar*

V: *vervolmakingsjaar*

BVL: *beroepsvoorbereidend leerjaar*

1B: *aanpassingsklas*

Leervakken die niet behoren tot de basisvorming, zijn opgenomen in het *optioneel gedeelte*. In het tweede leerjaar kiest de leerling één *basisoptie*. Dat is een groep leervakken die een bredere observatie en oriëntatie van de leerling mogelijk maken. Zo omvat de basisoptie Moderne wetenschappen de algemene vakken Economie (in het GO!) of Socio-economische Initiatie (in het OVSG en het vrij onderwijs).

In de tweede en derde graad bestaat het optionele gedeelte uit een specifiek gedeelte en eventueel een complementair gedeelte.

Het *specifieke gedeelte* bevat de vakken die bepalend zijn voor de benaming van de studierichting; zij maken het karakteristieke van de opleiding uit. De vakken Economie en Wiskunde vormen bijvoorbeeld het fundamentele gedeelte van de aso-studierichting Economie-wiskunde. In de aso-studierichting Economie-moderne talen bestaat het fundamentele gedeelte uit de vakken Economie en Moderne vreemde talen.

Het *complementaire gedeelte* biedt aan de leerling een bijkomende keuzemogelijkheid. Binnen de grenzen van de wet bepaalt elke school autonoom hoe zij het complementaire gedeelte invult. De jongste jaren gebruiken almaar meer aso-scholen het complementaire gedeelte in de derde graad voor vakoverschrijdende thema's, projecten en seminaries waarin de leerlingen zelfstandig of in groep aan een taak werken. Vaak geeft dat kansen om het fundamentele gedeelte verder te verdiepen met realiteitsgerichte projecten. Sommige scholen richten zelfs vakcombinerende lessen in, waarbij twee of meer leraren uit verschillende disciplines samenwerken.

In de tweede en de derde graad spreekt men verder van *studierichtingen*. Een studierichting bestaat uit het studiepakket van de leerling, samengesteld uit de basisvorming en het specifiek gedeelte. Voorbeelden van studierichtingen in de derde graad aso zijn Economie-moderne talen en Economie-wiskunde.

Inhaallessen zijn lessen die facultatief georganiseerd kunnen worden met het oog op een bijkomende gedifferentieerde benadering van de leerling. De uren zijn niet begrepen in het wettelijk aantal wekelijkse lestijden dat de studie mag bedragen. Zo kan de school een inhaaluur voor economie opzetten. Naar dat inhaaluur kunnen dan de leerlingen met een leerachterstand voor het vak Economie worden verwezen.

2. ONDERWIJSKWALIFICATIES

In het secundair onderwijs kunnen de eindtermen in de A-stroom aanvullend gespecificeerd worden, rekening houdend met het fundamentele gedeelte van de optie: de specifieke eindtermen. Dat is tot vandaag alleen gebeurd voor het

specifieke gedeelte van de studierichtingen in het aso. Het kon niet worden gerealiseerd voor het specifieke gedeelte van de studierichtingen in het bso, kso en tso, onder meer bij gebrek aan de benodigde referentiekaders.

De geleidelijke toepassing van de Vlaamse kwalificatiestructuur moet komaf maken met die leemte. Twee soorten kwalificaties moeten daarbij een invulling krijgen: beroeps- en onderwijskwalificaties. Een beroepskwalificatie is een afgerond en ingeschaald geheel van competenties waarmee iemand een beroep kan uitoefenen. Mensen kunnen beroepskwalificaties verwerven via onderwijs en andere opleidingsverstrekkers of via een procedure voor het erkennen van verworven competenties (EVC). Belangrijk is dat een beroepskwalificatie tot stand komt op basis van een beroepskwalificatiedossier. De Competent-databank van de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen (SERV) vormt daarvoor het primaire referentiekader. Het Agentschap voor Kwaliteitszorg in Onderwijs en Vorming coördineert het opstellen van beroepskwalificatiedossiers. Afhankelijk van de mate waarin en de snelheid waarmee met de bevoegde sectoren overeenstemming is bereikt over referentiekaders voor verschillende beroepen, wordt een kwalificatiedatabank aangevuld met de erkende beroeps- en onderwijskwalificaties (zie <http://vlaamsekwalificatiestructuur.be>). Wanneer een leerling/cursist op de website doorklikt op een kwalificatie, krijgt hij of zij een overzicht van de competenties waaruit de kwalificatie bestaat. Hij of zij zal die in voldoende mate moeten verwerven om het kwalificatiebewijs te kunnen verkrijgen.

Onderwijskwalificaties zijn gehelen van competenties waarmee mensen maatschappelijk kunnen functioneren, verdere studies aanvatten en/of beroepsactiviteiten uitoefenen. Onderwijskwalificaties kun je alleen maar via onderwijs verwerven. Onderwijskwalificaties van niveau 1 tot en met 5 bestaan uit eindtermen, specifieke eindtermen en/of erkende beroepskwalificaties.

Het Agentschap voor Kwaliteitszorg in Onderwijs en Vorming werkt voorstellen van onderwijskwalificaties uit op eigen initiatief of op vraag van iedere belanghebbende. Voor onderwijskwalificaties van niveau 6 tot en met 8 beschrijven de instellingen voor hoger onderwijs voor iedere opleiding de domeinspecifieke leerresultaten. De Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO) bezorgt het Agentschap voor Kwaliteitszorg in Onderwijs en Vorming de erkende kwalificaties met de daarin vervatte domeinspecifieke leerresultaten.

De invoering van eindtermen, ontwikkelingsdoelen en de Vlaamse kwalificatiestructuur heeft tot doel te waken over de onderwijskwaliteit. De vaststelling ervan is voor de overheid een middel om aan kwaliteitsbewaking te doen, wat op zich uiteraard logisch is omdat er een enorm bedrag aan belastinggeld in wordt geïnvesteerd.

Hoe komen de eindtermen tot stand?

- 1 De vroegere *Dienst voor Onderwijsontwikkeling* (DVO) van het departement Onderwijs, het huidige AKOV, krijgt de opdracht om eindtermen samen te stellen. Per vakgebied of per vakoverschrijdend thema formuleren gelegenheidscommissies van leraren, directeurs, lerarenopleiders en universiteitsprofessoren een voorstel. Dat gaat naar de onderwijsminister.
- 2 De minister stuurt die voorstellen door naar de *Vlaamse Onderwijsraad* (Vlor). Dat is een adviesorgaan waarin alle geledingen van het onderwijs vertegenwoordigd zijn: inrichtende machten, vakbonden (en gemandateerde leraars), sociaal-economische partners, ouderverenigingen of studentenaafvaardigingen, directies, een aantal deskundigen en de overheid. Binnen de Vlor fungeren een algemene raad en afdelingen (basisonderwijs, aso, tso, bso, kso, volwassenenonderwijs ...). Per vak bereiden werkgroepen en een coördinerende leesgroep de evaluatie voor.
- 3 De Vlor stuurt een eensluidend advies als ontwerp van decreet door naar de *Vlaamse Regering*. Die moet dat advies eensluidend overnemen.
- 4 De *Onderwijscommissie* en de *Raad van State* formuleren hun advies. Ten slotte geeft het *Vlaams Parlement* al dan niet zijn zegen over de eindtermen. Het decreet is een feit. Vlaamse Parlementsleden hebben een amendementsrecht. Ze mogen de eindtermen nog wijzigen.
- 5 De eindtermen gaan naar de *inrichtende machten*, die ze in hun leerplannen inbouwen. Tijdens de doorlichting checkt de onderwijsinspectie hoe de school de eindtermen realiseert of nastreeft.

Om de vijf jaar kan men de eindtermen herzien op basis van onderzoek, peilingen en steekproeven rond de haalbaarheid ervan. De DVO (het huidige AKOV) mag ook zelf voorstellen doen. Maar voor herzieningen volgt men hoe dan ook hetzelfde procedé.

(bron: *Klasse*, nr. 90, december 1998)

Van de onderwijsverstreckers wordt dan verwacht dat ze de kwalificaties een plaats geven in hun eigen onderwijsvisie, gebaseerd op het eigen opvoedingsproject, en dat ze die vertalen in concrete leerplannen. Aangezien de eindtermen zeer ruim werden geformuleerd, is er nog veel ruimte voor een eigen invulling. Als gevolg daarvan bestaan er voor één studierichting vaak zeer grote verschillen tussen de leerplannen van de verschillende onderwijsverstreckers. We zullen dat verder toelichten aan de hand van het leerplan aso economie.